

[0476] FAN IN ECHT EN IN UNECHT SINT PITER SANKJE

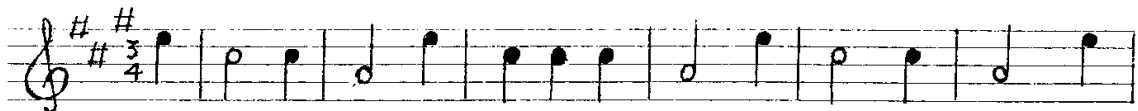
Liuwe Brolsma ta oantinken

Yn wêzen is der mar ien sankje dat mei rjocht op Sint Piter songen wurde kin en dat grif ienris oer hiele Fryslân bikend west hat: *Sint Piter dei, dan grienet de wei* ensfh. Yn in oare, tolverigelige lêzing komt it al foar by Johs. Hilarides (1648-1725) (sj. *Estrik* 37 (157)), dy't him lykwols forsint yn de oarsprong fan it feest: dat hat neat mei Rome to krijen, mar mei it begjin fan Petrus syn funksje as biskop to Antiochia.

It is net yn oarder dat it sankje oant nou ta net op in Sint Piter single of lp komd is, dêr't wol alle oare, yn wêzen ûnechte, lietsjes op opnommen binne dy't men de deis foar 22 febrewaris to Grou hearre kin. De wize is to finen yn *Grou* 4-5 (juny 1965), yn sifernoaten, normalisearre en in heale toan leger as dat Rienk Brouwer (Grou) him op 'e bân sette op 26 febr. 1965, songen troch syn pake Wibe Minderts Peekema (1882-1968). Hjir folget er op 'e songen hichte (de twadde cis yn mjitte 3 koe ek in c wêze), d.w.s. Peekema song de ein yn D-great, dus:

en as we dy oanslute by sa't er bigoun, is it yn A-great:

Sint Piter dei, dan grienet de wei, dan bakt men strou, dan

keallet de kou, dan leit de hin, dan hat de húsman it nei syn sin

Sint Piter wurdt hjoeddedei gauris sjoen as in typysk Frysk feest, om't it allinnich to Grou en yn Noardfryslân noch yn eare houden wurdt. Om't Sinteklaes oer hiele Nederlân bikend is, kin der dus hwat fan in tsjinstelling Fryslân-Hollân yn field wurde. Tsjin dy eftergroun wie it net sa frjemd dat de lettere earste Amsterdammer drs. yn it Frysk T.E.H. van Popta mei de ûnneifolchbere retoaryske jeften him eigen op 30 mrt 1954 foar de Grinzer studinteforiening Bernlef bipleite, wy soene yn hiele Fryslân 'fan Klaes op Piter' komme moatte.

Nou hiene wy yn it literaire alris sa'n metamorfoaze bilibbe, hwant yn de Grouster *Frisia* fan 20 febr. 1897 yntrodusearre de skriuwer-skoalmaster C. Wielsma it liet dat lange jierren it iennige en eigentlik hjoeddedei noch it bikendste sankje op dy feestdei is: '*k Wit ien dei yn 't jier, dy wint it sa fier*'. Yntrodusearre? Ja, dat is to sizzen as Sint Piter liet, nei't it earst as *En Sinte Klaes-sankje for de Bern* stien hie yn *Iduna* 1869 s.154-155; dy jiergong moat útkomd wêze yn 1870, hwant Wielsma ûnderskriuwt mei de datearring 'Grou, Jan. 1870'. Allinne de titel is yn 1897 foroare.

By de samler fan *Iduna*, Colmjon, foel it sankje der tige yn, sa't bliken docht oan de noat dy't er der by set: 'De înstiûrder fen herten thanksidzende for sîn thige moai rîmke, bidde wy him al skielik ris wer de rîmpinne for ûs frîske bern up to nimmen. Mei de útjefte fen en boekje mei sukke stikjes scoed er ûs lîtzen en greate deugd dwaen.' Sa't we witte hat Wielsma de pinne noch faek mei súkses opnommen foar de bern en binne der ek boekjes komd mei syn sankjes, allinne syn *Sinte Klaes-sankje* hat it net rêdden, ek al forskynde it op 'e nij ûnder dy titel as nr. IV yn *Blide bernkes of Elk sjongt syn liet*, dat yn 1898 to Ljouwert forskynde by Van der Velde: dêrfoaroer is it as Sint Piter sankje oanslein as gjin oar. Ik wit fan greate keardels dy't de eagen net droech hâlde koene as it korps it spile en de bern it songen, en dy't har forskûlen yn ien fan de Grouster stegen om't se har skammen foar har emoasjes. Wielsma nòch de Grousters hiene der euvelmoed yn dat mei dat liet it paed sljuchte wie foar de folsleine forsinteklazing fan de Sint Piter tradysje, dy't we yn syn 18de- en 19de-ieuske foarm biskreaun fine yn de skriften fan de Halbertsma's. It hynder heart net by Sint Piter.

Mar it is as hinget om 1900 de stylforoaring yn'e loft. De Grouster biwaerskoalle kriget op 1 maeije 1901 ynsté fan de eardere 'metrès' (sj. *De Strikel* 1965 148-150) in 'juffer', ntl. de út 'e sted Grins ôfkomstige Hendrika (Ryk) Jacoba Jansen. Har koart forbliuw fan krekt fiif jier hat fan greate bitsjutting west foar de fiering fan dit kalinderfeest. Hja wol ha, Sint Piter moat syn image fan tsjustere figuer kwyt en oerdei iepentlik forskine, sa likernôch yn 't habyt fan Sinteklaes, in útmounstering dy't – sa't har soan J. Trimbach to Huzum my forhelle - foaral by guon goed Meniste boeren to Grou nochal hwat wjeraksel joech: dat seach der to Roomsk út! Noch sûnder hynder forskynde Johannes Smit dan yn dat "Roomsk" habyt foar de Grouster bern, foar 't earst yn 1903 (neffens de *Frisia* fan 19 febr. 1970). Nou wie jf. Jansen perfoarst net Roomsk, mar op in karnevalsfeest yn Den Bos soe se letter Cornelis Trimbach moetsje en dat makke dat pastoor J. H. Hooyman fan Jirnsum sines der ta dwaen moast dat it jonge pear sûnder biswier trouwe koe. As op 3 maeije 1906 jf. Ytsje de Roos ut Sint Jabik yn Grou komt om de biwaerskoalle oer to nimmen, giet de troch jf. Jansen ynfierde trend fierder: yn 1908 komt it hynder derby (en mooglik ek

Juffer Ryk Jansen
(1879-1969)

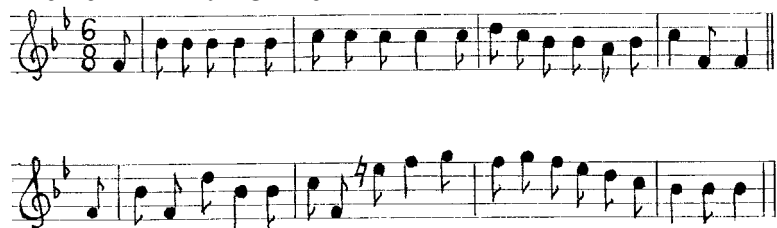

Master Kees Wielsma
(1845-1922)

al in Swarte Pyt) en de stomboat sil folge. Nòch binne der Grousters dy't har it Sint Piterjen âlde styl tobinnen bringe kinne, mar har tal krimpt hurd yn. Nei harren dea sille de Grousters allinnich mar oantinkens hawwe oan it Sint Piter feest nije styl, ynfierd troch de net-Grousters jf. Jansen en master Wielsma. Goede oantinkens meastal. Wurde dy bidoarn nei't Sint Piter ûntmaskere is as in iere of lette - it is mar hwat men wol - Sinteklaes? Dat moat elk mar foar him sels útmeitsje. Bleaun is de datum.

In nije útwreiding kriget it feest nei de lêste wrâldkriich, as in jonge generaesje skoalmasters en -juffers de skouders der mei ûnder set. Der komme Sint Piter mearkes en wy wurde bidobbe ûnder biwurkingen fan Sinteklaestoppers út Hollân. En op 'e nij kin men jin ôffreegje, hwat soe der fan de 19de-ieuske fiering oerbleaun wêze yn ús dagen, sûnderdat de 20ste ieu alles sa wizige hie? Wielsma mei dan fan Klaes op Piter komd wêze, mar binne we mei it feest sels net fan Piter op Klaes komd? Petrus dy't nei alle gedachten nea op in hynder sitten hat, komt langer ek al út Spanje – dêr't er nea west hat –, mar hoe soe it ek oars, de Moarske feint, Swarte Pyt, hearde al foar de earste wrâldkriich ta syn gefolch en dy koe er ommers allinne mar opdien hawwe yn dat lân? Men freget jin ôf oft de saek noch hwat te forhelpen wie troch hynder en Swarte Pyt ôf to skaffen en de lieten dêr ek neffens to foroarjen. Selden is der yn 'e folkloare sa knoeid en oanrommele as mei dit feest. De Grousters hawwe gjin hurde Friezen en net botte keken op har tradysjes west. Unkunde en - tsjintwurdich binammen - kommersy hawwe by it Sint Piter feest foar master opslein.

Nei it doopseel licht to hawwen fan de *tekst* fan it lêste Sint Piter sankje moatte wy noch gear oer de *wize*. Dy hie Wielsma neffens syn oantekening yn *Iduna* foun yn *Ernst en scherts. Vier en twintig zangstukjes voor de jeugd. Woorden van G.J. Vos, Az., Hoofdonderwijzer te Amsterdam* forskynd to Amsterdam by C.L. Brinkman yn 1867, in boekje dêr't wy allinnich de twadde printinge fan 1870 fan to pakken krije kind hawwe. Dêr is de wize fan it lietsje dêr't it om giet, nû. 19 *Voorspellingen* (sj. foar de tekst de hjir jowne Bylage) sjesa:

By Wielsma wurdt yn de twadde balke de *e* yn de twadde mjitte in *f* en de twadde *bes* yn 'e lêste mjitte in *a*. Yn *Blide bernkes* wiist Wielsma ek op nû. 15 *Winteravond* út it selde boekje, mar dat spilet foar ús fierders gjin rol.

Hwer hie Vos de wize wei? Op s. III dielt er mei: 'De muzyk /.../ is genomen uit een paar Amerikaansche bundels.' /.../ In dezen tweeden druk is op verscheidene plaatsen de tekst veranderd en, naar ik hoop, verbeterd./.../ De muzyk heeft, naar mij verzekerd is, eene nauwkeurige herziening ondergaan.' Spitich dat Vos syn boarne net oanjowt. Neifreegjen yn de F.S. hat oant nou ta neat opsmitten. Tankber bin ik de hear F.H. Matter fan it folksliete-argyf fan de K.N.A.W. to Amsterdam foar syn opmerking dat de wize tige tinken docht oan de opwekkingslieten fan de Amerikanen Dwight Lyman Moody (1837-1899) en Ira David Sankey (1840-1908), dy't yn Fryslân ek bikend west ha (sj. it register fan F. Buitenrust Hettema, *'t Friese lied*, bisoarge en ynlaet fan K. Dykstra, Gron. 1974). Mar ús liet is krekt effen oars: hoe soe de wize west ha sûnder de 'nauwkeurige herziening' freget men jin dan ôf.

Wielsma syn Sint Piter sankje is in biwiis fan de wondere wegen dy't teksten en meldijen gean kinne.

Súdhoarm

Teake Hoekema

Neiskrift

Yn it echte S.P.-sankje sjongt frou W. Oosterhout-de Jong 'dan bakt *mem* strou'. Peekema en ek de âld-Grouster frou Gryt de Jong-Budstra (1881-1975), dy't beide âlder wienen, songen dúdlik *men* [mɛn]. Dêr moat by sein wurde dat it wurd songen wurdt op 'e noat dy't yn de mjitte de minste klam hat, dat in oergong *mem* ta *men* is net ûnmooglik. As it miel dat de kij joegen, bettere, koe dêr strou (bjiststrou) fan bakt wurde. -

Mei tank oan de gemeente-argifarissen fan Amsterdam, Wageningen, Bergen-op-Zoom en Den Haech is fan Gerrit Jan Vos to sizzen dat er berne is to Amsterdam op 19-2-1838, dêr fan 12-3-1862 oant 1-9-1876 haed fan de Spiegelskoalle (in iepenbiere boargerskoalle foar jonges) wie, fan 25-9-1876 oant 13-2-1894 dosint oan de nije Rykslânbouskoalle to Wageningen west hat, dêrnei oant 10-10-1908 as RHBS direkteur to Bergen-op-Zoom forkearde, hwernei't er nei Den Haech teach en dêr forstoar op 16-4-1917. -

Hwat Corn. (Kees) Wielsma oanbilanget is de *Encyclopedie van Friesland* slim ûnkrekt yn de personalia. Hy kaem to wrâld op 'e Jouwer op 12-3-1845 en forstoar to Brummen by

syn skoansoan J. Slofstra op 2-1-1922 op it adres Zegerijstr. 18. Yn myn stik *Het Sint-Piterfeest* yn de *Frisia* fan 24-10-1974, skreaun foar de ynkommelingen yn Grou, soe it lykje kinne as kaem Swarte Pyt al foar yn Wielsma syn sankje. Dat is net sa. Mar hynder en habyt wurde neamd.

De personalia fan jf. Jansen haw ik to tankjen oan D. v.d. Mei fan de gemeentesiktary to Grou en oan har soan J. Trimbach to Huzum. Neffens de lêste binne de nammen fan har folk Franciscus Aloisius Jansen, sergeant-majoar, en Heeske Braakman (hja kaem fan Lent), dy't by har berte, op 5-4-1879, wennen op it adres Nieuwe Kazerne Lett. N. No. 192 to Grins. Jf. Jansen hearde oan de Greate Tsjerke en kaem op 30-4-1901 to Grou to wenjen, earst by de widdou Tsjitske van Stralen-Andringa (to Grou nea oars neamd as Sjoerde Kike), mei nov. 1901 boppe by printer Siebren Piso (nou Brolsma). Op 20-10-1905 kaem har mem út Ljouwert wei yn Grou to wenjen en de dochter triek doe by de mem yn. De mem is 28-5-1906 nei Hurdegaryp forfearn, nei't de dochter op 1-5 to Grou boargerlik en op 2-5 to Jirnsum tsjerklik trouw wie oan Corn. Trimbach (de namme komt fan in plak by Bazel en Trimboas soe in forbastering wêze) en nei Den Bos tein, dêr't har man bidriuwslieder yn in skuonfabryk wie, in funksje dy't er fan mids sept. 1913 oant 1937 to Huzum - by Vedehe - útoefene. Dêrwei giet de famylje yn jann. 1942 nei Apeldoarn. Corn. Trimbach forstoar op 18-8-1952; syn oarehelte op 'e selde dei yn 1969 to Nimwegen, dêr't se op groun fan âld famyljerjocht tahoud yn it Oldburgerengasthuis. De hjir brûkte foto wie makke fan R. Goudsmit, Atelier De Sport, Helpman bij Groningen.

BYLAGE

Tekst fan G.J. Vos Az. syn *Voorspellingen* neffens *Ernst en Scherts* /.../ tweede druk (Amsterdam 1870) s. 29:

1. De molenaar sprak: - En tuurde zoo strak - „Wat komt er een bui over 't land! o wee! De lucht is zoo zwart, Ras onweêrt het hard, En vliegt er mijn molen in brand, o wee!"
2. Boer Teunis die sprak: - En tuurde zoo strak - „O wee! wat een wolken zijn dat! o wee! De lucht is zoo zwart, Ras hagelt het hard, Mijn koren, mijn koren gaat plat! o wee!"
3. De schipper die sprak: - En tuurde zoo strak - „De zeilen gestreken wat snel! o wee! Wat dreigende lucht, Ras waait het geducht, En woelen de golven zoo fel! o wee!"
4. Maar wat men voorzeit, Gebeurt niet altijd: Een regentje kwam er als dauw, als dauw. Een ieder was blij, De bui dreef voorbij, En dra was het luchtje weêr blauw, weêr blauw.

FAN IN ECHT EN IN UNECHT SINT PITER SANKJE

II

Noch altyd bin ik de lêzers fan it earste stik mei de boppesteande titel, ferskynd yn *UW* 25 (1976) s. 93-98, it andert skuldich op 'e frage wê't de wize fan it ûnechte Sint Piter sankje ('k *Wit ien dei yn 't fier*) fan Corn. Wielsma (1845-1922) op tebekgiet. Dat Wielsma dy sûnder feroaringen dat makke oernommen hie fan G. J. Vos (1838-1917) syn Hollânsk skoalsankje *Voorspellingen* hat yn myn earste stik wiidweidich oan 'e oarder west. Vos publisearre it yn syn bondel *Ernst en scherts* (Amsterdam 1867, ²1870), dêr't er muzyk ta brûkt hie 'uit een paar Amerikaansche bundels', dy't yn de twadde printinge 'eene nauwkeurige herziening' ûndergien hie. Hoe grut at dy feroaringen west hawwe, wie net nei te gean, om't de earste printinge wie net te besetten. Men soene sizze, in ûnmooglikheid om ea út te finen wat it origineel west hie fan Wielsma syn oer 'e mjitte populêr wurden liet.

It wie de hear F. H. Matter fan it folksliete-argyf fan it KNAW te Amsterdam dy't my op it spoar sette fan Ira David Sankey (1840-1908), de Amerikaanske skriuwer en útjouwer fan meldijen by de opwekkingslieten fan Dwight Lyman Moody (1837-1899). Dy binne yn it Hollânsk neisongen troch Meier Salomon Bromet (1839 - Paramaribo - 1905)¹ en yn it Frysk jitrisk troch Rinse P. Zylstra (= R. Zylstra Jr) (1856 - Itens - 1878).² En yndied fûn ik yn *Sacred songs solos: revised and enlarged with standard hymns. Twelve hundred pieces compiled under the direction of Ira D. Sankey* (Marshall, Morgan & Scott, Ltd. London and Edinburgh, s.a.) in wize dy't de grûnslach west hawwe kin foar dy fan Vos en Wielsma (sj. Bylage). Sankey tsjut de wize oan mei *English air* en dy soe dan dus net fan him wêze. Wy fine de meldij twaris yn de *Sacred songs*, ntl. by de tekst fan nr 131, *My God, I have found* fan J. Denham Smith, en by dy fan nr 224, *Rejoice and be glad!* fan de 'doctor of divinity' Horatius Bonar (1808 - Edinburgh - 1899), it bêst bekend as skriuwer en útjouwer fan godstsjinstige lieten. Wy fine de wize werom by it liet *Hallelujah*, nr 17 by Bromet en nr 11 by Zylstra.

It is my net slagge om út te meitsjen hokker Amerikaanske bondel at Vos ûnder eagen hân hat. Dat moat ien wêze dy't op syn alderlêst yn 1867 ferskynd is. Sankey wie fan 1840 en fan de *Sacred Songs* notearren wy in útjefte fan 1873. Bonar publisearre al yn 1843-'44 (*Songs for the wilderness*) en hie ek kontakten mei Amerikaanske útjouwers; sa ferskynde syn prekesamling *The morning of joy* yn 1854 te New York.³

Wy sille hjir net yngean op 'e ferskillen yn de meldijlinen tusken it *English air* en it Fryske sankje: elk kin de wizen njonken elkoar lizze en dy ferskillen sels konstatare. Ik haw de proef nommen mei Grousters troch har

te freegjen wêr't it Ingelske wyske har oan tinke liet. Dy proef pakte posityf út.

Jf. Ruzena Wood fan de muzykôfdieling fan de National library of Scotland wie sa freonlik en skriuw my it neikommende oer de fan Denham Smith en Bonar brûkte wize: 'The 'English air' is a tune built, basically, on three notes, G, B & D - or doh, me and soh. These notes are the ingredients used in putting together any common major chord. The important heavily accented notes are built on the ordinary major chord. The reason for this 'common occurrence' is that the notes doh, me & soh are the 'natural' notes obtainable on trumpets and other brass instruments in the old days: fanfare notes. Also, these notes are the easiest to sing'. I don't recognise this English air, but it could well be an eighteenth century glee (or part song for men's voices) written on 'hunting horn' notes (as I have already suggested) because they fit together well. The chorus is almost like a mirror-reversed reflection of the first half. This chorus sounds mid-Victorian, and I'd risk a guess that Sankey (or whoever) did it himself! It's the way he uses the high E to add emphasis to the D following. This could be an adaptation of the original glee.'

At jf. Wood it by de rjochte ein hat mei har ûnderstelling dat Sankey of in oar de 'glee' (= mearstimmich liet) arrangearre hat, is it mooglik dat der fan it hjir werjûne liet in oarspronklikker ferzy bestiet dy't tichter by de fan Vos en Wielsma brûkte meldij stiet: neier kinne wy net by de definitive oplossing komme. Sa't by etymology - en wêr giet it hjir oars om? - faker it gefal is, sil in tafallige fynst ús hjir fierderhelpe moatte.

9801 BP Súdhorn,
Julianalaan 26

Teake Hoekema

Noaten:

1. Wy fine de meldij bygelyks yn de 21. pr. fan de *Eerste serie. Opwekkingsliederen van Ira D. Sankey en anderen. Nagezongen door M. S. Bromet. Amsterdam, M. S. Bromet. Typographie B. H. Blankenberg Jr. Amsterdam.*
2. *Opwekkingslieten fen [Ira D.] Sankey en oaren neisöngen fen M. S. Bromet en forfrîske tröch R. Zylstra Jr. No.1. [Wageningen, Wageningsche boek- en muziekdrukkerij, 1877]. 16 siden.*
3. Foar 1868 ferskynden fan him - it plak fan útjefte is my net bekend: *The Bible hymn-book, compiled by H. Bonar (1845), Hymns original and selected (1846)* en trije dielen *Hymns of faith and hope (1857-1866)*. Fansels kinne oare Amerikaanske karlêzers as Sankey *Rejoice and be glad!* ek yn harren bondels opnommen hawwe.

*Bylage***No. 224. (^{4.8.}₇₁) Rejoice and be Glad!***"The voice of rejoicing and salvation is in the tabernacles of the righteous."*

H. BONAR, D.D.

(PSALM cxviii. 19.)

English Air.

1. Re - joice and be glad! the Re-deem - er has come! Go look on His
2. Re - joice and be glad! it is sun - shine at last! The clouds have de -

CHORUS.

1. cru - die, His cross, and His tomb. } Sound His prais - es, tell the sto - ry of
2. - part - ed, the sha - dows are past. }

Him who was slain! Sound His prais - es, tell with glad - ness He liv - eth a - gain!

3. Rejoice and be glad! for the blood hath been shed;
Redemption is finished, the price hath been paid.

4. Rejoice and be glad! now the pardon is free!
The just for the unjust has died on the tree.

5. Rejoice and be glad! for the Lamb that was slain
O'er death is triumphant, and liveth again.

6. Rejoice and be glad! For our King is on high;
He pleadeth for us on His throne in the sky.

7. Rejoice and be glad! for He cometh again;
He cometh in glory, the Lamb that was slain.

Sound His praises, tell the story of Him who was slain!
Sound His praises, tell with gladness He cometh again!